

Тимошенко М.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
директор,
Житомирський агротехнічний коледж

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Тимошенко М.М. Формування інституціонального середовища реалізації стратегії сталого сільського розвитку. У статті уточнено економічну сутність понятійного апарату щодо категорії «інституціональне середовище», яке доцільно розглядати як необхідну умову та чинник соціально-економічного розвитку сільських територій. Доведено, що під час формування інституціонального середовища реалізації стратегії сталого сільського розвитку особлива увага має приділятися розробленню системи заходів для підтримки і стимулювання розвитку агропромислового комплексу, підвищення його ефективності, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та вирішення проблем сільських територій на основі адміністративної децентралізації і розвитку місцевого самоврядування та сільських громад.

Ключові слова: сільський розвиток, аграрний сектор, інститути, інституціональне середовище, євроінтеграція, децентралізація.

Тимошенко Н.М. Формирование институциональной среды реализации стратегии устойчивого сельского развития. В статье уточнена экономическая сущность понятийного аппарата относительно категории «институциональная среда», которую целесообразно рассматривать как необходимое условие и фактор социально-экономического развития сельских территорий. Доказано, что при формировании институциональной среды реализации стратегии устойчивого сельского развития особое внимание должно уделяться разработке системы мероприятий для поддержки и стимулирования развития агропромышленного комплекса, повышение его эффективности, обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции и решения проблем сельских территорий на основе административной децентрализации и развития местного самоуправления и сельских общин.

Ключевые слова: сельское развитие, аграрный сектор, институты, институциональная среда, евроинтеграция, децентрализация.

Tymoschenko M.M. Formation of the institutional environment implementation of the sustainable rural development strategy. The article clarifies the economic essence of the conceptual apparatus in relation to the category “institutional environment”, which should be considered as a necessary condition and a factor in the socio-economic development of rural areas. It is proved that during the formation of the institutional environment for the implementation of the strategy of sustainable rural development special attention should be paid to developing a system of measures to support and stimulate the development of the agro-industrial complex, increase its efficiency, ensure competitiveness of agricultural products and solve problems of rural areas on the basis of administrative decentralization and development of local self-government and rural communities.

Key words: rural development, agrarian sector, institutes, institutional environment, eurointegration, decentralization.

Постановка проблеми. Соціо-еколого-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, мають інституціональний характер, оскільки зумовлені певними нормами, мають певні обмеження і при цьому здійснюються за певними правилами. Тому і сталий розвиток сільських територій підпорядковується визначеним інституційним засадам, що сформовані під впливом фундаментальних законів та принципів економічної науки і спрямовані не лише на ефективне використання виробничо-ресурсного потенціалу сільської місцевості, а й на формування належних соціальних та екологічних умов проживання селян, підвищення їх матеріального добробуту та рівня життя. Необхідність дослідження цієї проблеми на сучасному етапі визначається трьома основними моментами: завданням інтеграції України до європейського та світового економічного простору; проведенням адміністративної децентралізації; пошуками дієвого організаційно-еко-

номічного механізму реалізації стратегії сталого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення інституційних засад розвитку сільської економіки та аграрного сектору є відносно новим напрямом у вітчизняній економічній науці. Серед українських авторів, у працях яких досліджуються різні аспекти становлення, функціонування та проблем розвитку інститутів аграрного сектору та сільських територій, слід відзначити О. Бородину [1, 2], О. Василенко [5], Ю. Лопатинського, Л. Курило, М. Маліка [11], І. Москаленко, Т. Осташко, М. Стегней, А. Фролова [18], В. Цибуляк [20], О. Шпикуляк [11, 21] та ін. У дослідженнях вищезгаданих учених закладено вагомий науково-методологічний та теоретичний підґрунтя для дослідження проблем формування інституційного аграрного устрою в умовах трансформаційних перетворень. При цьому не можна не погодитися з думкою

А.Ю. Фролова, який вважає, що «інституційне забезпечення трансформації економічної системи, наповнення інститутів адекватним способом мислення, звичками, традиціями й урахування їх у процесі трансформування системи є визначальною умовою успіху реформ. Реформування має бути ефективним і спрямованим на підвищення добробуту населення. Недодержання певних принципів під час інституційного проектування зумовлює становлення неефективних інститутів, за яких економічна система обирає неефективний шлях розвитку» [18]. Л.М. Васільєва та Р.Ю. Олійник вважають, що інституціональне середовище – сукупність економічних, політичних, соціальних, юридичних правил, що утворюють базис для виробництва, обміну та розподілу в масштабах національної економіки, а головну роль у визначенні формальних правил, які становлять його основу, відіграє держава [3, с. 130]. Проте окремі питання теорії і практики формування інституціонального середовища реалізації стратегії сталого сільського розвитку потребують подальших досліджень з урахуванням євроінтеграційної перспективи розвитку аграрного сектору України та її сільських територій.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка сучасного стану та проблем формування інституціонального середовища сталого соціально-економічного розвитку сільських територій. Теоретико-методологічною основою дослідження є історичний, діалектичний та системний науковий підходи, використання яких у вивченні сільського розвитку зумовлено орієнтацією на побудову демократичного та євроорієнтованого суспільства в Україні. У процесі дослідження використані такі наукові методи, як: абстрактно-логічний, зокрема прийоми індукції та дедукції, аналогії та зіставлення, операціоналізації понять; метод теоретичного узагальнення та аналізу і синтезу; прийоми економіко-статистичного методу (статистичне спостереження, порівняння, табличний).

Виклад основного матеріалу. Інституціональний складник в економічній теорії почав формуватись як науковий напрям на початку ХХ ст. на перетині таких наук, як соціологія, право, економіка, психологія та філософія. Варто зазначити, що фундаментом та системоутворюючим складником цього напрямку є інститути та інституції. Термін «інституціоналізм» (англ. *institutionalism* від лат. *institutio* – спосіб дії, звичай, напрям, вказівка) вперше використав американський економіст У. Гамільтон. Беручи участь у зборах Американської економічної асоціації в 1918 р., він застосував це слово для позначення системи поглядів на суспільство й економіку, в основі якої лежить категорія інституту [16, с. 8]. На думку Т. Веблена, категорія «інституція» трактується як «установлення, звичай, порядок, прийнятий у суспільстві», а «інститут» – це створені людиною обмежуючі рамки, які організують відносини між ними [4, с. 6, с. 17]. Інститути надають форму та логічну послідовність діяльності, створюють умови для упорядкування дій, одночасно обмежуючи вибір альтернатив суб'єктів, стримують їхню діяльність та, як зазначає Дж. Ходжсон, «формують механізми пристосування та нормативної узгодженості» [19]. Оскільки межа між зазначеними категоріями умовна, а відмінності досить умовні та нечіткі, очевидно є наявність між ними прямих та зворотних зв'язків. У визначенні сутності цього поняття немає

однозначності, що певною мірою ускладнює його застосування, а також спричиняє суперечності в поглядах на саму теорію інституціоналізму.

Нова інституціональна економічна теорія (новий інституціоналізм) започаткована американським вченим Дугласом С. Нортгом (Douglass C. North), професором економіки університету Вашингтона у Сент-Луїсі, який за її створення отримав Нобелівську премію у галузі економіки в 1993 році. У межах сучасного інституціоналізму найбільш поширеним є таке трактування інститутів, сформульоване Д. Нортгом: «Інститути – це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують взаємодії, що повторюються, між людьми» [13, с. 73]. У своїй відомій праці «Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки» (1990 р.), Д. Норт визначає інститути як «правила гри у суспільстві, будьякі види обмежень, придумані для спрямування людської взаємодії». Він чітко розмежує поняття «інститут» та «організація» і виступає категорично проти їх ототожнення. На його думку, «інститут – це правила гри, а організації й установи – це гравці. Інститути відіграють роль своєрідних «дорожніх карт», що визначають можливості руху агентів» [14, с. 11–12].

Нині розрізняють інститути економічні, соціальні, фінансові, правові та ін., причому їх можна поділити на 4 групи (рис. 1):

- *макроінститути*, які визначають здійснення досліджуваних процесів на макорівні (світовий, європейський, державний);
- *мезоінститути*, які поширюють свою діяльність на мезорівні (природно-економічна зона, територія, галузь, сектор);
- *мікроінститути*, що стосуються ухвалення рішень, діяльності та взаємодії суб'єктів різних видів діяльності;
- *наноінститути*, що визначають поведінку окремих індивідів.

Варто наголосити, що певний інститут виконує лише йому притаманні функції, проте можна виділити такі, які є прийнятними для кожного з вище вказаних інститутів (рис. 1).

Слід зауважити, що інститути виникають внаслідок процесу інституціоналізації. І.В. Кошкалда та Г.І. Шарий зазначають, що інституціоналізація – це тривалий і поступовий процес виникнення і становлення інститутів як ключових структурних елементів суспільства, для здійснення якого необхідні такі умови [9, с. 62]:

1. Об'єктивна потреба, усвідомлювана в суспільстві як загальнозначуща і загальносоціальна, задоволення якої можливе тільки в процесі соціальної взаємодії.
2. Наявність особливого, притаманного конкретному інституту культурного середовища (субкультури) – системи цінностей, традицій, визначених норм і правил поведінки.
3. Наявність необхідних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, організаційних, інтелектуальних тощо), які в суспільстві повинні стабільно поповнюватись через відповідне інвестування.

У Національній доповіді «Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості» вчені Національної академії наук України вказують, що інституціоналізація – це процес набуття різними формами соціальної взаємодії в різних сферах суспільного буття належного рівня структурованості, кодифікованості, легітимності та імплементації в індивідуальну поведінку, що в

Рис. 1. Основні функції інститутів та взаємозв'язки між ними

Джерело: складено на основі [22]

завершеному випадку перетворює вихідне відношення та його соціальну форму у повноцінний інститут [15, с. 33]. Сучасна теорія інституціоналізму вивчає та пропонує шляхи вдосконалення *інституціонального середовища*, під яким розуміють:

- сукупність основоположних соціальних, політичних та економічних правил, що обмежують людську поведінку [17, с. 287];
- рівень підприємницького й управлінського потенціалу, а також соціологічної та правової системи [8, с. 63];
- сукупність різнорівневих інститутів, що розглядається як інституційна матриця формальних правил і неформальних обмежень. Рушійні процеси, що відбуваються в інституційній матриці, змінюють її стан завдяки змінам правил гри і параметрів [12, с. 26].

Досліджуючи проблеми сільського розвитку в Україні, О.М. Бородіна та І.В. Прокопа зазначають, що становлення сільського розвитку як одного з напрямів суспільного процесу і соціально-економічної політики держави передбачає зміну його інституційного середовища. До останнього належать сукупність писаних і неписаних норм та правил, яких дотримуються члени спільнот на сільських територіях; адміністративні чи громадські організації, виробничі формування, для яких ці спільноти є об'єктом впливу або соціальною базою функціонування. Зміни мають відбуватись і в системі органів, установ і організацій, які впливають на зазначене середовище [1, с. 62]. Вважаємо, що саме інституціональне середовище визначає напрями та

швидкість інституціональних змін на селі, тому його можна назвати провідною умовою та головним чинником сталого розвитку сільських територій.

На особливу увагу у дослідженні інституціонального середовища розвитку сільських територій заслуговують положення, викладені В.Я. Цибуляк у монографії «Інституційні засади сільського розвитку в Україні: науково-прикладний аспект». Авторка наголошує, що інституційний складник сільського розвитку виконує своє призначення лише за обставин, коли одночасно або в необхідній послідовності в сільській розвиток будуть включені абсолютно всі інституційні елементи та забезпечені їхня взаємодія і взаємопроникнення. Тільки тоді досягатиметься досить ефективне вивільнення створювальних потенціалів усіх інституційних елементів і забезпечуватиметься очікувана результативна синергетична віддача сільського розвитку [20].

Вирішення проблем інституціоналізації відносин, що виникають в агросфері, та механізмів, що вкорінюють імперативи сталого сільського розвитку, ускладнюється надмірним розмаїттям наявних інститутів. Як об'єкт нашого дослідження визначено процес реалізації стратегії сталого розвитку сільських територій, що передбачає розроблення організаційно-економічного механізму, який забезпечує розвиток соціальної, економічної та екологічної складових частин. Зважаючи на специфіку системи сільського розвитку, суб'єктом інституціоналізації тут виступає держава в особі владних органів, якій належить особлива роль у визначенні

правил розвитку системи та їх закріпленні. Саме держава через інститути намагається забезпечити стабільність встановлених інституцій та надійність виконання зобов'язань усіх учасників процесу формування та реалізації вищевказаної стратегії. Невід'ємною частиною інституціонального середовища сільського розвитку також виступають структурні складники національної економіки (валютна, фіскальна, фінансова система тощо) та система громадянських інститутів (повага до закону і прав власності, партнерство, ділова етика тощо).

Аналіз інституціонального середовища формування стратегії сталого розвитку сільських територій передбачає виділення інституціональних складових частин макроекономічного характеру, що впливають на рівень сільського розвитку та визначають ступінь реалізації його функцій (виробничої, продовольчо-споживчої, соціально-демографічної, інноваційно-інвестиційної та ін.). До них відносять: зовнішньоекономічне регулювання, міжнародної торгівлі, євроінтеграційний вектор розвитку економіки, зміни в оподаткуванні, інвестиційну політику, процес децентралізації системи управління тощо. Їх можна умовно об'єднати у політичні, економічні, соціальні та технологічні й дослідити за допомогою спеціального прийому стратегічного планування *PEST-аналізу*.

Враховуючи особливості розвитку сільських територій на засадах багатофункціональності та сталості, до складу основних інституціональних складників сільського розвитку відносять політичну, виробничо-ресурсну, соціально-демографічну, екологічну та суспільно-культурну складові частини (рис. 2). Відповідно, запорукою сталого розвитку сільських

територій є їх поєднання в єдину систему, узгоджену з усіма зацікавленими сторонами. Основними функціями, які виконують зазначені суб'єкти інституціонального середовища, виступають: інформаційна, контролю та регулювання, стимулювання, відтворення і самого розвитку.

Узагальнюючи вищевведені теоретичні підходи до визначення інституціонального середовища, а також прагнучи наголосити на його властивостях, зумовлених особливостями села та сільської місцевості, можна сформулювати таке визначення цієї категорії: *інституціональне середовище розвитку сільських територій* – це сукупність найважливіших фундаментальних соціальних, правових, політичних, економічних, морально етичних, культурних правил і норм, що визначають поведінку та відносини у сільському соціумі, в тому числі між агровиробниками і державою, і повинні бути спрямовані на підвищення ефективності сільської економіки, зростання рівня доходів та якості життя населення на селі в умовах безпечного екологічного середовища.

Таким чином, інституціональне середовище визначає умови реалізації стратегії сталого розвитку сільських територій, формує «правила гри» для учасників досліджуваного процесу. Вважаємо, що основною інституцією є нормативно-правове забезпечення сталого соціо-еколого-економічного розвитку села та сільських територій. В Україні вже є пакет законодавчих актів у сфері сільського розвитку, який потребує доопрацювання та удосконалення. Стратегічні орієнтири умов і дій щодо розвитку сільських територій подаються в прийнятих законах, цільових програмах, директивних розпорядженнях міністерств і відомств.

Рис. 2. Складники інституціонального середовища реалізації стратегії сталого розвитку сільських територій

Джерело: розроблено автором за даними [7, с. 270; 11]

Проведений аналіз наявного нормативно-правового забезпечення сталого розвитку сільських територій свідчить про те, що розвиток сільських територій на державному рівні декларується в законах і розпорядженнях Президента та Уряду України:

– Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р. № 400-ХІІ (в редакції від 01.01.2015 р.);

– Указі Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» від 20.12.2000 р. № 1356/2000;

– Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 р. № 1158;

– Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121-р;

– Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385;

– Концепції розвитку сільських територій, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. та ін.

Крім того, нині є низка розроблених концепцій Державної програми сталого сільського розвитку України на період до 2020 та 2025 року, є Концепції розвитку села та формування самодостатніх територіальних громад на період до 2015 року, не бракує і різних регіональних програм (обласних та районних) і стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад та окремих сільських рад. Проте як державні нормативно-правові акти, так і регіональні стратегічні документи містять низку недоліків:

– *по-перше*, досить часто вищевказані нормативні документи не узгоджуються між собою;

– *по-друге*, окремі Закони, Постанови та Декрети Кабінету міністрів України ухвалені на початку перехідного періоду від планово-централізованої економіки до ринкової (90-ті роки ХХ ст.);

– *по-третє*, вони не охоплюють усієї різноманітності питань соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій, зосереджуючись в основному на економічному складнику, тим самим підкреслюючи другорядність вирішення соціальних та природоохоронних проблем села;

– *по-четверте*, в них не розроблено організаційно-економічного механізму реалізації запропонованих заходів, не визначені відповідні інструменти досягнення пріоритетних цілей;

– *по-п'яте*, майже всі вищевказані нормативно-правові акти фінансово не підкріплені. Наприклад, починаючи з 2000 р. норма Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» стосовно видатків на розвиток сільських територій та АПК у розмірі 1% ВВП була виконана лише у 2001 р., 2002, 2004, 2006 та 2008 рр. А вимога щодо використання не менш як 50% капіталовкладень на будівництво об'єктів невиробничого призначення в сільській місцевості не була виконана жодного разу.

Як правило, невиконання (або низький рівень виконання державних програм) пов'язане із браком

бюджетних коштів (фінансуванням за залишковим принципом), складністю визначеної проблеми і відповідно наявністю великої кількості перешкод. Крім того, більшість державних і регіональних програм щодо розвитку сільських територій носять декларативний характер і не підкріплені розрахунками необхідних фінансових ресурсів, не вказані джерела їх надходження. Все вищевказане ускладнює, а подекуди і цілком унеможливає їх виконання. Нині існує лише один стратегічний документ, який містить необхідні стратегічні пріоритети, напрями, дії та заходи розв'язання проблем сільської економіки. Це «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки» (далі Стратегія), яка окреслює першочергові та довгострокові заходи та очікувані (бажані) результати, терміни, а також включає деталізований план дій та відповідальних виконавців. Варто зазначити, що першочерговим стратегічним пріоритетом розвитку визначено діловий клімат і протидію корупції, створення стабільної правової системи, що відповідає міжнародним і європейським стандартам, зокрема шляхом виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6]. Вищевказана Стратегія залучає до розв'язання проблем аграрного сектору та сільських територій не лише державний апарат, а й науковців, практиків агропромислового сектору та сільські спільноти. Зусилля всіх, хто взяв участь у розробленні Стратегії, дуже цінні, оскільки проведена значна робота та знайдено спільну мову з різноманітними зацікавленими в її реалізації сторонами: представниками органів влади та агробізнесу, громадянського суспільства та наукових шкіл тощо. Вважаємо, що успіх цієї Стратегії великою мірою залежить:

– *по-перше*, від ефективної міжвідомчої співпраці й узгодженості дій Міністерства аграрної політики та продовольства України та інших галузевих міністерств і відомств;

– *по-друге*, від рівня координації та моніторингу реалізації стратегії новоствореним органом (у структурі Національної ради реформ);

– *по-третє* від забезпечення дотримання принципу раціонального управління тими фінансовими ресурсами, які будуть залучені для втілення розроблених заходів.

Цілоком погоджуємось із В.П. Макаренком, який зазначає, що між державним регулюванням інституціонального середовища в аграрному секторі та його саморегулюванням має бути оптимальне співвідношення, яке не може залишатися незмінним, оскільки залежить від багатьох чинників – рівня розвитку виробничих сил, політичної організації держави, національних і демографічних особливостей країни, характеру історичного етапу її становлення [10]. Євроінтеграційна перспектива розвитку аграрного сектору України та її сільських територій вимагає певних інституційних змін, які передбачають автоматичну зміну усталеного порядку (як формального, так і неформального), системи цінностей, відносин та способу мислення сільських жителів, практики управління природними виробничими, трудовими та фінансовими ресурсами на засадах сталості. Нині в інституційному середовищі сталого сільського розвитку зберігається надзвичайний тиск спадщини неформальних інститутів (масштаби тіньової економіки, домовленості, корупція, хабарі та неформальні платежі), які перекручують дію

формальних і роблять недієздатними механізми реалізації розробленої стратегії.

Результати здійсненого аналізу інституціонального середовища розвитку сільських територій України свідчать, що інституційна реформа у досліджуваній сфері має низку проблем. Зупинимося на найвагомійших серед них (табл.).

Варто зазначити, що внаслідок недостатньої розвинутої інституціонального середовища в аграрному

секторі спостерігаються високі трансакційні витрати, які, за визначенням О.П. Власенко, являють собою сукупність економічних витрат на організацію і проведення контрактації між суб'єктами економічних взаємовідносин, що зумовлені відповідними формальними умовами функціонування на ринку [5]. Маючи інституційну природу виникнення, трансакційні витрати часто викликають зменшення інвестиційної привабливості сільських територій, міграцію активної частини

Таблиця

Основні проблеми формування інституціонального середовища реалізації стратегії сталого сільського розвитку та шляхи їх вирішення

№	Назва проблеми	Суть та зміст проблеми	Напрями вирішення
1.	Інституційна неузгодженість	Питання розвитку сільського господарства і села регулюються законами, підзаконними актами і програмами, які розробляються та виконуються різними державними органами: Міністерствами аграрної політики та продовольства; економічного розвитку і торгівлі; інфраструктури, соціальної політики, регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, фінансів тощо, політика яких орієнтована на власні інтереси і не слугує спільній меті, що призводить до інституційного хаосу на рівні сільської місцевості.	Втілення інституційної інтеграції, за допомогою якої досягатимуться цільові завдання та координація дій різних організацій та правових органів на всіх рівнях прийняття рішень і захисту інтересів сільських громад від неконтрольованого захоплення їх ресурсів (у т.ч. земельних). Задля цього окремі частини однієї інтегрованої системи мають усвідомити загальну вигоду від узгодженого функціонування у сфері захисту прав сільського населення і вирішити питання розподілу ролей, обов'язків і стратегічних напрямів діяльності різних інституцій за їх загальної спрямованості на інтереси селянина.
2.	Інституційна недієздатність	Відсутність дієвих суспільних інститутів, які можуть протистояти тиску великого капіталу: сільськогосподарських консультаційних служб, фермерських організацій, об'єднань сільських громад, інституту довіри та співпраці між зацікавленими сторонами у захисті прав селян тощо. За період аграрних трансформацій було створено низку суспільних інститутів (асоціації, спілки, аграрні палати тощо) як донорські організації або задля підтримки проєктів технічної допомоги, які в подальшому змінили своє функціональне призначення.	Здійснення моніторингу роботи неформальних суспільних інститутів, метою створення яких є підтримка інтересів агровиробників (підприємств різних форм власності та типів господарювання, фермерів, власників сільських домогосподарств) представників різних галузей сільського господарства. Здійснення аудиту їхньої фінансової діяльності та цільового використання отриманих коштів. Обґрунтування доцільності функціонування тих форм інституційної влади на рівні галузевих міністерств і відомств, які на місцях намагаються вирішувати питання розподілу ресурсів, часто використовуючи для цього власні становище, репутацію і владу.
3.	Псевдодемократизація управління	Місцевий виробничо-ресурсний потенціал (природно-кліматичні, земельні, лісові, водні, рекреаційні, мінеральні ресурси й корисні копалини) в умовах конкуренції та посилення ринкової влади корпорацій (агрохолдингів) перетворюються на активи їх власного розвитку. Місцеві громади часто зовсім не беруть участі у прийнятті рішень щодо локального розвитку або вона є недостатньо вираженою.	Децентралізації управління ресурсами, що дозволяє забезпечити участь місцевого населення в їх збереженні та ефективному використанні, а також унеможливіло їх незаконне захоплення великим капіталом. Створення управлінської системи, яка б наблизила сільське населення до формування аграрної політики. Децентралізовані структури (як державні, так і суспільні) повинні мати достатні права й фінансові ресурси для захисту суспільних інтересів селян.
4.	Недорозвинутість інституту приватної власності	Під час запровадження приватної власності на землю та майно у процесі аграрних трансформацій права та обов'язки щодо використання природних ресурсів у сільському господарстві не були чітко сформульовані, що призвело до їх неконтрольованої концентрації та нерационального використання.	Завершення реформи земельної галузі, яка повинна включати стимули для довгострокових інвестицій та належного управління земельними ресурсами. Запровадження системи землекористування, спрямованої на підвищення якісного стану земель, збереження й відтворення родючості ґрунтів. Розроблення дієвого механізму захисту прав на земельні ділянки її власників та орендарів

Джерело: складено за даними [2, с. 57–59] та власних досліджень автора

сільського населення до міста чи навіть за кордон, ускладнюють процеси реалізації підприємницьких і громадських ініціатив тощо.

Висновки. Зважаючи на вищевказане та враховуючи недоліки сучасного стану інституціонального середовища розвитку села, вважаємо за необхідне кардинально змінити підходи до розроблення та обґрунтування нормативно-правових та організаційно-економічних заходів покращання соціально-економічного розвитку сільських регіонів. Насамперед необхідно розмежувати політику сільського розвитку та аграрну політику. Хоча вони є взаємодоповнюючими та взаємозалежними, проте мають дещо різну спрямованість і цілі. Ключовим пріоритетом аграрної політики є розроблення певних заходів для підтримки і стимулювання розвитку агропромислового комплексу, підвищення його ефективності, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та вирішення проблем сільських територій на основі аграрного виробництва. Основними пріоритетами політики сільського розвитку має бути: інтегрований розвиток сільських територій, забезпечення привабливих та належних умов праці й відпочинку; створення комфортного життєвого середовища; скорочення сільської бідності

та підвищення конкурентоспроможності сільської економіки за рахунок диверсифікації та розвитку аграрного підприємництва.

Сталий соціально-економічний розвиток сільських територій може бути досягнутий лише за наявності ефективної системи управління та здійснення децентралізації управлінських функцій на користь місцевого самоврядування. Забезпечення реального самоуправління на рівні сільських територіальних громад вимагає: *по-перше*, інституціонального врегулювання процесу формування місцевих бюджетів і контролю за їх виконанням; *по-друге*, розроблення та впровадження ефективного механізму консолідації виробничо-господарських та соціальних інституцій; *по-третьє*, створення сприятливих умов для залучення інвестицій та реалізації соціально значущих інноваційно-інвестиційних проектів та програм. Для цього на державному рівні необхідно забезпечити зміцнення інститутів місцевого самоврядування, формування сприятливої інституціонально-психологічної основи соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій, визначальну роль сільських громад у вирішенні питань розвитку сільських територій та розв'язанні актуальних місцевих проблем.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О.М. Сільський розвиток в Україні : проблеми становлення / О.М. Бородіна, І.В. Прокопа // Економіка України. 2009. № 5. С. 59 – 68.
2. Бородіна О.М. Інституційний розвиток сільського господарства та села України і Росії та його гармонізація з європейською політичною практикою / О.М. Бородіна // Економіка України. 2012. № 11. С. 48–61.
3. Васильєва Л.М. Формування інституціонального середовища аграрного сектору / Л.М. Васильєва, Р.Ю. Олійник // Вісник Дніпропетровського аграрно-економічного університету. 2015. № 4 (38). С. 128–131.
4. Веблен Т. Теорія праці та капіталу / Т. Веблен. М.: «Прогресс», 1984. 367 с.
5. Власенко О.П. Походження та склад трансакційних витрат в агробізнесі / О.П. Власенко // Вісник ДАУ. № 2. С. 202–210.
6. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки: Проект // URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
7. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : [монографія] / Я.А. Жаліло. К. : НІСД, 2009. 336 с.
8. Історія економічних учень: підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. / за ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. К.: Видво КНЕУ, 1999. 564 с.
9. Кошкалда І.В. Інституційні засади обігу земель сільськогосподарського призначення / І.В. Кошкалда, Г.І. Шарий // Вісник аграрної науки. С. 60–64.
10. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки: монографія / В.П. Макаренко. К. : ННЦ ІАЕ, 2005. 682 с.
11. Малік М.Й. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. 2011. № 7. С. 169 – 177.
12. Манцуров І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки: монографія / І.Г. Манцуров. К.: НДЕІ, 2011. 655 с.
13. Норт Д. Інститути та економічний розвиток: історичне вступ / Д. Норт // THESIS. 1993. – Вып.2. С. 69–90.
14. Норт Д. Інституції, інституціоналізм та функціонування економіки: пер. з англ. / Д. Норт; пер. з англ. під ред. І. Дзюби. К.: Основи, 2000. 198 с.
15. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Ві-заві», 2012. 412 с.
16. Тарушкин А.Б. Інституціональна економіка: учебное пособие / А. Б. Тарушкин. – СПб.: Пи тер, 2004. 368 с.
17. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2007. 304 с.
18. Фролов А. Ю. Принципи державного регулювання забезпечення продовольством населення: від проектування інституту до інституційної пастки / А.Ю. Фролов // Зб. наук. праць ХарПІ НАДУ «Теорія та практика державного управління». 2001. № 1 (32) // URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/tpdu/20111/doc/2/22.pdf>.
19. Ходжсон Дж. Економічна теорія та інститути: Манифест сучасної інституціональної економічної теорії / Дж. Ходжсон. М. : Дело, 2003. 464 с.
20. Цибуляк В.Я. Інституційні засади сільського розвитку в Україні : науково-прикладний аспект : моногр. К. : ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2014. 272 с.
21. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 396 с.
22. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : монографія / В.Д. Якубенко. К. КНЕУ, 2004. 252 с.